VEŞNICA REÎNTOARCERE LA ORIGINI: SPIRITUL SĂRBĂTORII

Anghelina SUCEVEANU,
doctor, conferenţiar universitar
Departamentul Filosofie şi Antropologie, USM.

„Epoca de aur" a filosofiei româneşti a fost între cele două războaie mondiale, când filosofii români se simţeau în Occident ca la ei acasă. Se zice că Martin Heidegger, când lâncezeau discuţiile la seminar, avea obiceiul să întrebe: Unde sunt lateinerii? Iar „lateinerii" aceştea erau tinerii filosofi români, bine pregătiţi la cele trei universităţi româneşti de la Bucureşti, Iaşi şi Cluj. Este şi epoca marilor profesori de filosofie, care nu se mai rezumau la simpla prezentare a filosofiei occidentale, ci începuseră să traseze pârtiile proprii, pe care au şi pornit filosofii mai tineri, şi cei cu mai mult noroc au şi ajuns la rezultate remarcabile. Unul dintre aceştea a fost profesorul Nae Ionescu, dascăl al unei întregi generaţii, care a adunat în jurul său discipoli ca Mircea Vulcănescu, Mircea Eliade, Emil Cioran, Constantin Noica, s.a. Aşa cum spune Virgil Ierunca, „Pentru prima dată universitatea devine academie şi atelier. Catedra, ceva între alee şi altar. În ea, cuvântul dobândeşte ceva din puterile lui originale". Faptul că Nae Ionescu prefera conţinutul în detrimentul formei îl făcea îndrăgit de studenţi. Era un adevărat Socrate românesc. Nu a publicat nimic în timpul vieţii, toată opera fiindu-i publicată de discipoli. Aceasta pentru că i se părea că prin scris este limitat, bătut în cuie, pe când cuvântul era viu. Deteşta astfel gândirea încremenită: „Fereşte-te de omul care-ţi spune douăzeci de ani acelaşi lucru! Să înveţi filosofie e o absurditate. Tot ceea ce se scrie în filosofie nu este de învăţat, ci este de judecat din nou, gândit prin tine însuţi". Acelaşi Mircea Vulcănescu va spune în 1951: „Nae Ionescu ne-a învăţat să gândim. Geniul lui era, în primul rând, de structură socratică; ne ajuta să căutăm şi să scoatem singuri la iveală adevărul. Nu ni-l da de-a gată, nu ni-l impunea".

Republicarea recentă a cursurilor pe care le-a ținut Nae Ionescu, cum a fost şi cursul de filosofia religiilor, oferă astăzi dovezile incotestabile, că a fost cel care a îndrumat cu adevărat urmaşii, care i-au purtat o deosebită recunoştință. Poziția fenomenologică a lui Nae Ionescu a fost adoptată ca atare de către Mircea Eliade în formula „morfologiei religiilor" şi a fost singura la vremea respectivă care i-a stimulat studiile de istoria religiilor. Ba şi mai mult, Nae Ionescu este considerat precursor al disciplinei care se numeşte astăzi religiologie sau ştiința despre religie.

Una din ideele propuse de Mircea Eliade în frumoasele sale studii este „veşnica reîntoarcere la origine", care sugerează devenirea circulară a timpului, o succesiune de perioade a căror alternanță guvernează înlănțuirea epocilor. Această reîntoarcere presupune reaprecierea valorică a tradiției, a sărbătorii, care asigură unitatea şi coeziunea generațiilor.

In interpretarea lui M. Eliade sărbătoarea este „reactualizarea unui eveniment sacru care a avut loc într-un trecut mitic, „la începutul începuturilor". Participarea... la o sărbătoare implică ieşirea din durata temporală „obişnuită" şi reintegrarea în Timpul mitic actualizat de acea sărbătoare" [3,67]. „ O sărbătoare, scrie M. Eliade, se desfăşoară întotdeauna în Timpul originii" [3,67]. Deci, în sărbătoare se regăseşte prima apariție a Timpului sacru, aşa cum s-a produs ea în illo tempore. Şi tocmai regăsirea acestui Timp originar, sacru, deosebeşte comportamentul uman din timpul sărbătorii de cel de dinainte ori de după sărbătoare. De multe ori, se efectuează în cadrul sărbătorilor anumite acțiuni care se regăsesc şi în durata profană, ele fiind percepute acum, însă, ca sacre, deoarece oamenii cred că trăiesc un alt timp, diferit ca esență şi ca natură de cel cotidian. Reintegrarea în acest timp diferențiază comportamentul uman din timpul sărbătorii de cel de dinainte sau de după ea. „Timpul originii unei realități, adică Timpul întemeiat de prima sa apariție, are o valoare şi o funcție exemplare; din acest motiv, omul se străduieşte să–l reactualizeze periodic, cu ajutorul unor ritualuri adecvate" [3,67].

Prin concepția sa asupra sărbătorii, M. Eliade aduce în discuție şi structura Timpului sacru actualizat prin sărbători, menționând că: „Se poate spune că Timpul sacru este mereu acelaşi, alcătuind „un şir de eternități". Oricât de complexă ar fi o sărbătoare …, ea reproduce întot-

deauna un eveniment sacru care a avut loc ab origine şi care este readus în prezent în chip ritual. Participanţii devin contemporani cu evenimentul mitic sau, altfel spus, „ies“ din timpul lor istoric, adică din Timpul alcătuit din totalitatea evenimentelor profane, personale şi interpersonale, pentru a ajunge la Timpul primordial, care este mereu acelaşi şi care aparţine Eternităţii” [3,69].

Sărbătoarea, în ciuda interdicţiilor sau nepăsării unora, este un fenomen, ca să vorbim în termenii lui Nae Ionescu, care se manifestă independent de voinţa cuiva, este ceva cu care te naşti şi la care participi din primele clipe ale vieţii. Sărbătoarea este forma de manifestare publică a specificului cultural al unei comunităţi, care diferă de la o comunitate la alta, având totuşi note asemănătoare, dar şi diferite pe anumite spaţii geografice determinate. De regulă, se vorbeşte mai mult despre determinaţiile spaţiale, de loc, ale sărbătorilor, dar şi despre un spirit al locului care ne îndeamnă să ne comportăm într-un fel sau altul, să facem în genere sau să nu facem ceva, obişnuit sau neobişnuit, în funcţie de locul în care ne găsim. L. Blaga, urmându-l pe O. Spengler, vorbea despre specificul temperamental, sonor sau gestual, determinat de o anumită situare în spaţiu, numindu-l spaţiu mioritic. M. Eminescu într-unul dintre articolele sale scria că: „Orice serbare a poporului este o sărbătoare a sufletului”, astfel evidenţiind latura spirituală a săbătorii.

Spiritul sărbătorii înseamnă şi o anumită „atmosferă” care se naşte în desfăşurarea sărbătorii, fiind pregătită în prealabil cu multă migală. Spiritul sărbătorii, ca să vorbim în termenii lui A. Schopenhauer, se naşte prin încălcarea echilibrului dintre mediul înconjurător (natura) şi mediul intim uman. Sărbătoarea are şi o dimensiune colectivă, se face în cadrul unei comunităţi, dar şi cu prilegul unui eveniment semnificativ, tradiţional. La sărbătoare nu participă oricine şi nu oricine se ocupă cu organizarea ei. Construită pe un scenariu-mit, fiecare sărbăroare este sacră în primul rând că ea este efortul de reconstituire, de resurecţie a unui moment şi a unor personaje arhetipale, de retrăire a epocii şi împrejurărilor timpului primordial. M. Leenhard marchează foarte clar acest lucru menţionâd că dacă sărbătorile ar înceta, societatea şi-ar pierde coerenţa şi ar degrada. Viaţa festivă este viaţa prin excelenţă, iar viaţa exemplară dă sens vieţii cotidiene. Comportamentul sărbătoresc este un

comportament ritualic, definit print-un cod al tradițiilor foarte precis. Timpul sărbătorii cere aplicarea unei etichete imperioase. Se foloseşte un limbaj, care nu este cel uzual, ci unul care implică forme particulare. Expresia sentimentelor, sau mai curând realitatea acestor sentimente înseşi, este dată din afară de chiar sensul/spiritul sărbătorii. Ea impune fiecăruia dintre participanți un rol anumit, aceştea având acces la un nou sentiment al ființării sale în univers, prin conştiintizarea funcțiunii sale în ansamblul social. Nimeni aici nu își este suficient, fiecare se afirmă în colaborare cu ceilalți. În această privință, sărbătoarea se constituie ca o reprezentare fără public. Toată lumea joacă pentru toată lumea. Teatrul, născut din sărbătoare, separă spectatorii de actori. El a pierdut - şi încearcă neîncetat să regăsească – această unanimitate în care fiecare joacă alături de toți, fără ca vreounul să rămână în afara acțiunii.

Dintotdeauna sărbătoarea a fost integrată în sistemul social, ea însăşi fiind o manifestare eminamente colectivă; ea a fost considerată ca reprezentând o instituție socială. Ca orice instituție, sărbătoarea este alcătuită dintr-un ansamblu structural-funcțional de norme şi valori, care reglementează comportamentul membrilor instituției sărbătorii şi presupune un scop (menținerea unei funcționări a comunităților umane), pentru a cărei atingere trebuie îndeplinite anumite funcții: regenerarea sufletească, rezolvare a angoaselor existențiale, comuniune/ solidaritate cu tine însuți, cu comunitatea, cu universul, definire a identității etnice şi culturale, refacere a potențialităților vieții, echilibrarea sufletească şi trupescă a ființei s.a. Funcțiile sărbătorii sunt realizate de către „membrii" instituției sărbătorii (actorii şi spectatorii), cu ajutorul unor mijloace materiale şi simbolice.

Sărbătoarea autentică a fost pentru multe generații, cel mai înălțător eveniment al comunităților umane, ea reprezentând legătura omului cu ordinea cosmică, naturală şi socială. Nerespectarea tradițiilor conduce spre „declinul sărbătorii", iar internaționalizările şi globalizările impun treptat şi pseudo-sărbători, total lipsite de spirit. Alexandru Surdu în lucrarea sa *A sufletului românesc cinstire* conchide că sărbătoarea modernă, lipsită de spirit „decade în petreceri, iar petrecerile în chefuri". Astăzi s-ar putea spune că spiritul sărbărorilor noastre a intrat într-o eclipsă, strălucirea lui a fost acoperiă, dar experiența cosmică ne

face să credem în revenirea lui. Ceea ce contează pentru M. Eliade e modalitatea prin care omul modern, spre deosebire de omul societăților arhaice, se poate salva de „teroarea istoriei" – nu prin sustragere, ci prin reinvestirea semnificativă a trăirii. De aceea, „curba" de atemporalitate a sărbătorii, breşa realizată în planul istoricității pentru accederea la timpul mitic nu implică, în scrierile lui M. Eliade, o separare absolută a celor două lumi, ci oferă tocmai şansa transformării calitative a omului prin trăirea simultană în istorie şi atemporalitate. Finalitatea soteriologică a sărbătorii se evidențiază prin nevoia de depăşire a crizei generate de pierderea semnificației, criză resimțită atât de omul laic, cât şi de omul religios.

Referințe:

1. Băncilă V. *Duhul sărbătorii*. Bucureşti: Editura Anastasia, 1996.
2. Cucu-Oancea O. *Trăirea sărbătorii*. Bucureşti: Editura Eminescu, 2001.
3. Eliade M. *Sacrul şi profanul*. Bucureşti: Humanitas, 1992.
4. Gusdorf G. *Mit şi metafizică*. Timişoara: Amarcord, 1996.
5. Surdu A. *A sufletului românesc cinstire*. Bucureşti: Editura Renaissance, 2011.